

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / P. Houtman

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 1228

P. Houtman
Gevoel in drie liederen

MEDITATIEF 1231

A.J. Minnema
Op stap met de HereWANDELEN
MET GOD 1232J.T. Oldenhuis
Lezen met je oren

UIT ALLE VOLKEN 1234

W.M. Bakker
Op reis

SAMENLEVING 1235

M.J. Versteeg
De dominee als ambtenaar
van de burgerlijke stand (II)LITURGIE EN
GEMEENTE 1237J. Smelik
'Afkondigingen'
en de kerkdienst

en verder..

Uit de kerken
Persberichten
Meegelezen

GEVOEL IN DRIE

LIEDEREN

Het moet geweest zijn in de bloeitijd van de CVMH: de Christelijke Vereniging voor Maatschappelijke Hervorming. Daar hebt u ongetwijfeld nog nooit van gehoord, maar u kunt u er gemakkelijk van alles bij voorstellen. De Vereniging deed veel goed werk in de uitgestrekte arme wijken in de grote steden. Maatschappelijk werk, zouden wij vandaag zeggen. Maar de professionalisering van het maatschappelijk werk stond toen nog in de kinderschoenen,

In onze stad werkte de Vereniging vooral in de Eilandenbuurt (aan de ene kant de Schoklandstraat, de Amelandstraat enzovoort, aan de andere kant de Sicliestraat, de Sumatrastraat, en zo eindeloos door). Dat werd beschouwd als de 'asociale' wijk. Als kinderen mochten wij daar niet komen. Want daar was het gevaarlijk. Natuurlijk hebben we dat stiekem toch wel eens gedaan. Dat was spannend: een brede weg, mei stalletjes en straatverkopers, een krioelende massa mensen en daartussendoor chaotisch verkeer; geschreeuw en stofwolken. En aan weerszijden

smalle straatjes met oudbakken huizen, waar vuile kinderen in kapotte kleren speelden en vieze luchtjes hingen. Wij merkten geen gevaar, maar we voelden ons toch niet echt op ons gemak. Toch, leerden wij thuis, moest je ergens ook medelijden hebben met die mensen. Mijn ouders waren overtuigd lid van de CVMH - in die tijd betekende liet lidmaatschap van een organisatie nog veelal inder tegenwoordig - en mijn vader ging regelmatig naar de toogdagen die de Vereniging organiseerde. Soms mocht ik mee; ik zal toen een jaar of tien, elf geweest zijn.

We gingen dan naar een veel groter kerkgebouw dan het onze, en dat zat afgeladen vol.

Strijdbaar

Na de opening, met psalmzang, schriftlezing en gebed, begon de voorzitter met zijn blijdschap uit te spreken dat wij in zo groten getale bij elkaar waren. Hij was ook blij dat de bekende spreker deze vergadering wilde opluisteren met zijn toespraak. De toon was gezet en ik voelde de verwachting van mijn vader en al die andere mensen, terwijl de spreker de hoge, smalle trap naai-de kansel besteeg. De spreker had zijn betoog zorgvuldig opgebouwd. Geleidelijk aan raakte hij meer in vuur.

KERNREDACTIE

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
PROF DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DRS. B. BOS,
DRS. A.L. TH. DE BRUIJNE,
DRS. I.O. HAARMSMA, DRS. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS. A.S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Dr. Damstraat 174, 8262 GJ Kampen. Tel. (038) 3310886

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

UITGEVER:

Print Media bv, Bedum Technische Realisatie Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o v v Reformatie)
E-mail reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank 6630 92620

ABONNEMENT

f 97,50 per jaar. Studenten f 77,- per jaar (binnenland) f 179,- per jaar (buitenland zeepost). Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende jaar te geschieden

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES

Prijs f 0,95 per mm Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Bewogen schetste hij de nood van de moderne, goddeloze samenleving. Vervolgens benadrukte hij dat wij weliswaar een minderheid waren, maar dat wij, onder Gods zegen en met onze gezamenlijke inspanning, heel wat zouden kunnen bereiken!

Als de slotzin was verklonken, ging er een zucht door het gehoor en een licht geroezemoes - een Leken van hoe ademloos en gespannen men geluisterd had. Intussen zat er vóór de preekstoel een christelijke brassband opgesteld, en na de machtige inzet daarvan zongen we:

“Voorwaarts, Christen-strijders, volgt uws Konings spoor!
Met zijn heil'ge kruisvaan gaat ons Jezus voor.”

Ik keek op naar mijn vader. Hij zong uil volle borst. Of had hij, soms ook, een brok in zijn keel van ontroering? Daarna zong ik mee. Het was een lied dat wij in onze kerk niet zongen. Het paste niet bij onze sfeer; mijn vader legde wel eens uit hoe dat zat, en ik nam dat - zoals je dat op die leeftijd doet -, zonder het precies te begrijpen, aan. Toch was het zonde, twijfel een goed lied; hier was liet volkomen op z'n plaats en wij stonden er helemaal achter. Het drukte precies uit hoe wij ons voelden: samen sterk, en strijdbaar! Wij spraken toen niet van 'opwekking', maar zo'n soort gevoel was het wel.

Geborgen

Een ander lied, dat ik ook al vanaf m'n kinderjaren kende, is me vooral bijgebleven door de omstandigheden waarin we het in later jaren zongen. Het was thuis bij Jannieke, die een tijd lang mijn vriendin was mei wie ik veel omging - wij noemden het geen verkering; dat deed toen nog niet iedereen; maar zoiets was het wel. Haar moeder was ziek. Er stond een bed in de kamer, waar ze op ging liggen als ze pijn had of zich

niet goed voelde. Ze kon het huishouden moeilijk aan. Janniekjes vader en ook zij zelf moesten veel bijspringen. Maar haar moeder kon wel heel goed over het geloof praten, over de Here Jezus en hoe veel Hij voor haar betekende. Op Hem kon je vertrouwen, Hij zorgde altijd voor je. Die manier van pralen was iii die lijd in onze kring niet zo gebruikelijk. En je voelde Roe echt ze het meende en hoe diep hel bij haar zat; juist door haar ziekte.

's Avonds zongen we vaak bij het harmonium, waar Janniekjes vader op speelde, niet zo goed, langzaam, maar wel met gevoel. Een van de liederen die we vaak zongen, was:

"Veilig in Jezus' armen,
veilig aan Jezus' hart;
daar, in zijn teer erbarmen,
daar rust mijn ziel van smart."

Ik had er wat moeite mee om dat lied helemaal van harte mee te zingen; ik vond het nogal sentimenteel. Maar het was toch wel een goed lied, en het paste in die sfeer. Het vervolg was wat wegdromend:

"Daar klinkt het lied der eng'len,
zingend van liefde en vree,
ruisend uil 's hemels zalen,
over de glazen zee."

Maar als we dan aan het eind van die laatste regel wat vertraagden, en met die ene noot naar henden afdaalden om weer hij het refrein terecht te komen, was ik soms, zonder dat ik dat wou, tot tranen loc geroerd.

Vernieuwing

Toen we later op kamp gingen met school of met de jeugdvereniging, begon er voor mijn gevoel iets nieuws. We waren vaker onder elkaar, zonder ouderen erbij. We praatten met elkaar over de ouderen, de Icarci op school, en de kerk met z'n ambtsdragers, en we hadden hopen kritiek. De jeugdbonden (er waren er nog twee, maar wij duiden ze

al gezamenlijk zo aan) bepleitten afzonderlijke jongens- en meisjesverenigingen en dat vonden wij een hopeloos verouderd standpunt. M d huisbezoek vonden wij ouderwets en stijf, met gemaakte, voorspelbare **knopjes** in de tale Kanaäns. Verandering vonden wij nodig! een frisse wind! om de verstarde gevestigde orde in beweging te krijgen en van de grond af aan te vernieuwen. Tot laat in de avond, bij een schemerige verlichting, zongen we liederen als: "We shall overcome!", en: "O when the saints I go marching in, / I want to be in their number!" Maar het meest indrukwekkende lied - juist omdat het zo nauw bij de bijbel aansloot - vond ik: "When Moses was in Egypt land - 'Let My people go!'..." Een van ons schreeuwde telkens de regels voor. Iemand speelde er gitaar bij, met akkoorden die steeds felci- werden, uiteindelijk bijna gehamerd; je zou ca in gedachten, in m'n herinnering, bijna drums hij horen. Dat moesten we hebben, dat temperament van zwarten in hun kerkdiensten! Het was misschien wel niet helemaal zuiver-op-de-graat-rechtzinnig, maar was dat het belangrijkste? Hier konden wij, als jonge gelovigen, ons gevoel in kwijt: een nieuwe **strijdbaarheid**, heel anders dan die antieke waar ik het in het begin over had: van onszelf als jongere generatie tegenover de ouderen die vastgeroest raakten: zelfbewust. Een gevoel van: de toekomst is aan ons en wij zullen voor vernieuwing zorgen!

Debat

Wij wilden dat ei naar ons geluisterd werd! Uiteindelijk kregen we het voor elkaar dat er een keer **ccii** commissie van uijze mannen kwam iiict wie we daarover konden discussiëren. Waar die commissie van uit ging, wie die vertegenwoordigde, weet ik niet meer precies; dat soort structuur-

vragen interesseerde ons niet. In ieder geval: een officiële kerkelijke commissie. We drongen op met ons pleidooi voor nieuwe liederen in de kerk. Lieder met gevoel, waar je je veel meer in kwijt kon. Deze liederen zingen we thuis, op kamp, en in allerlei samenkomsten - waarom dan niet in de kerk? Wat voor liederen dan?, vroeg de commissie. Noem eens voorbeelden. Wat voor gevoel? Deze vragen lokten bij de aanwezigen in de zaal nogal wat reacties uit. De drie liederen die ik opgenoemd heb, werden allemaal naar voren gebracht, samen met een heel aantal andere. Er volgde een discussie, waarin zich verschillende groepen aftekenden. "Voorwaars, Christen-strijders" stuitte op felle kritiek. Sommigen vonden het militant klinken, activistisch, stoerdoenerig, hard en gevoelloos. Het paste in de tijd van de verzuiling: het verscherpte de tegenstellingen. Dat was een mentaliteit waar wij nu juist bovenuit groeiden. Iemand spottte zelfs: Het ontbreekt nog maar aan een Leger-des-Heils-uniform! Liefde, dat hadden we nodig. Elkaar zoeken. Tegenstellingen overbruggen. In de kille en harde samenleving van vandaag hebben mensen behoefte aan geborgenheid, een arm om je schouder. De verdedigers van "Veilig in Jezus' armen" kwamen nu volop aan het woord.

Verdeeldheid

Maar zij kregen op hun beurt de wind van voren. 'Sentimenteel' en 'soft' waren een paar van de nog wat meer ingetogen kwalifikaties. Het lied werd infantiel genoemd. Het getuigde van i-cgrssic naai- het baby- en zuigelingstadium, iets voor mensen die het leven niet aan konden en aan durfden. Jullie willen, je weer als een kindje laten wiegen! En de strofe over het lied der eng'len aan de glazen zee was een wegdromen uit de

realiteit naai' ccii nirwana; dit was opium voor het volk. Door dit soort troost leerden mensen berusten in de status quo; ze do- ten de ogen voor de ellende die nog elke dag door de bestaande structuren in stand werd gehouden. Wij kwamen op voor "Let My people go"! De christenheid van vandaag moest juist uitgedaagd worden om de barricaden op te gaan en actie te voeren! Ved aanwezigen keerden zich hier verontwaardigd tegen. Ook enkele commissieleden vonden we tegenover ons. Die vonden deze mentaliteit gevaarlijk, subversief, revolutionair. De verdeeldheid was groot en de gemoederen raakten verhit. "Ik ben voor strijdbaarheid!" "En ik voor vertrouwen!" "En ik voor protest!"

Geen resultaat

De avond leverde niets op. De commissie heeft aan het eind niet veel meer gezegd: tenminste, voorzover ik me nog herinner, opgewonden als ik was door het hele debat. Ze merkten nog wel iets op in de trant van dat de bestaande kerkliederen 'geïnspireerd' waren. Het zei ons weinig. De conclusie was duidelijk: onze voorstellen werden door de commissie niet gehonoreerd. Het was, in zekere zin, koren op onze molen. Zie je wel, hoe star ze zijn! Wij hadden groot gelijk, dat we onder elkaar spraken van de 'commissie van ouwe ballen'. Ik weet iiict of dit wel geschikt is om in De Reformatie te zetten, maar zo dachten wij erover. Achteraf denk ik, dat de commissieleden die avond zelf nok beduusd waren van het verloop van de discussie en dat ze niet goed wisten wat ze ermee aan moesten. Volgende keer vei-tel ik nog wat verder.

Ds. P. Houtman is predikant van de Gereformeerde Kerk te Twijzel-Kollumerzwaag

Van de Here zijn de schreden eens mans, maar een mens - hoe zal hij zijn weg voorzien? (Spreuken 20:24)

Grote stappen

Er zit beweging in deze spreuk. Je loopt. Je gaat door het leven. Je doet als mens steeds nieuwe stappen. Je maakt keuzes. Je neemt beslissingen, die je leven een bepaalde richting in laten gaan. Bedoeld of onbedoeld. Je bent in beweging. Langzaam of snel in onze hectische tijd. Mannen in de kracht van hun leven doen het liefst grote stappen. Ze nemen grote verantwoordelijkheid en denken sterk te staan. Fier en zelfbewust. Om trots op te zijn? Nou nee! Even wachten alstublieft.

Start

Want van wie heb je dat als man, als mens? Kijk even naar je vertrekpunt. De start van je leven en van je beweging ligt bij de HERE. Elke schrede die je zet, verbindt je met God. God bepaalt je koers, de richting van je leven. Wie – man of vrouw – de HERE vreest, erkent dat. Je houdt daar rekening mee. Bij God vertrek je. Bij God ligt ook het doel van je leven. Dat ondersteunt je. Want als je bij de HERE start, kun je ook altijd op Hem terug vallen. Hij gaat met je mee. Beter gezegd: jij mag met Hem mee. Op stap met de HERE. Hij gaat en jij gaat. Samen op.

Aangepast tempo

God stemt zijn tempo en dat van u op elkaar af. Hij past zijn tempo bij ons aan. Nee, God is niet

van onze snelheid of traagheid afhankelijk. Maar Hij houdt rekening met zijn kind. Zo doe je dat als vader toch? Wanneer je gaat wandelen met je dochtertje van 2 jaar, dan kies je het tempo dat de kleine meid aankan. Je sleurt haar niet in een volwassen tempo langs de straat. Zo doet de Vader dat met ons. Kinderen aan Vaders hand. Volwassen kerels en zelfbewuste vrouwen.

De korte afstand

Stappen zijn kleine eenheden, mini-etappes. De almachtige God, die de tijd in zijn lengte overziet, zet met ons kleine stappen in het leven. Stap na stap. Hij zegt: "Leef maar op die korte etappes. Doe wat je moet doen. Ik bewaak de koers van je leven. Vrees niet. Stappen die je zet, brengen je soms ergens anders dan je van tevoren inschatte. Maar als je de start in het oog houdt – Mijzelf – dan zal het waarachtig wel gaan." Op stap met de HERE is geen onzeker waagstuk.

Mens, je kunt niet om de bocht kijken

Stap, stap, stap... Maar ik wil als mens graag de hele weg overzien. Ik doe mijn uiterste best. Maar ik raak in moeilijkheden. Ik raak vast en in verlegenheid. Ik zie het niet meer zitten. Ik kom vele vraagtekens tegen, die maar geen uitroepetekens willen worden.

Je leest dan: "... maar een mens – hoe zal hij zijn weg voorzien?"

meditatief

"Dat kun jij niet," zegt God. "Jij bent mens. Ik ben God. Jij kunt nog geen meter vooruitkijken. Laat staan dat jij je hele weg kunt over zien. Een mens kan niet om de bocht kijken." Toch krijg je bij de HERE kijk op je weg. In het geloof in Jezus Christus. Gods weg is de weg van liefde en genade. De weg met een doel: een samenleving van vrede, gerechtigheid en liefde. De nieuwe wereld. God komt daar wel uit. Stap voor stap. Hij heeft de routeplanner. Kom ga mee. Op stap met de HERE.

Stap voor stap

*"Stap voor stap, dag na dag
Wil ik Jezus volgen.
Hand in hand, heel de weg,
Wil ik gaan met Hem.
Als ik struikel, staat Hij klaar,
Hij is bij mij in 't gevaar.
Dus, stap voor stap, hand in hand
wil ik gaan met Hem."*

(Bijpassend bijbelgedeelte: Prediker 9:1-12)

Ds. A.J. Minnema is predikant van de Gereformeerde Kerk te Avereest-Dedemsvaart

wandelen met God

De bijbel is een boek

De bijbel is een hock. Een boek in twee delen. Ruim 800 en bijna 251) pagina samen. Dat is een dikke pil. Soms met notities in de kantlijn of voetnoten onder aan de pagina. Soms ook nog, met wat kaarten achterin. Of met een lijst van namen van de personen die in het boek voorkomen en een lijst met de verklaring van een aantal moeilijke woorden. Je kunt het boek in de kast zetten. Er zijn prachtige exemplaren op de markt gebracht, verlucht met schitterende illustraties, reproducties, foto's. Grote exemplaren, folianten, duur uitgegeven. Ze staan in boekenkasten. Of ze liggen op lessenaars. Kerkbijbels, familie-exemplaren, kunstuitgaven. Die hebben dan een vaste plaats. Je neemt ze niet zo maar ergens mee naar toe. Dank zij een kunstige techniek is het ook mogelijk geworden om die hele dikke pil samen te vatten in zakformaat: past in een dametasje of in een binnenzak, gaat overal mee naar toe. Duimgrepen, druk, goud op snee, met of zonder, leer of sky, erg prijzig of nog altijd een beetje prijzig. Kies maar uit. Je zou er niet aan denken om een roman van ruim 1000 pagina's zo uit te geven. 't Leest ook niet prettig eigenlijk. Maar 't is erg gemakkelijk. En tenslotte heb je ook van die heel gewone exemplaren: voor een paar tientjes liggen ze in de boekhandel. Eigenlijk binnen ieders bereik. Daarmee is de bijbel een boek geworden: een ding, duizend pagina's van koft tot koft, een boek in het rijtje van de

boekenkast of een 'bijbeltje' in je zak.

Een boek is een ding

Een boek is een ding. Je pakt het. Of niet. Je bladert er in. En je leest. Een goed boek lees je achter elkaar uit. Het kan je pakken, meenemen, en als je het uit hebt, dan werkt het nog na. Je kunt het ook wegleggen. Jij bent de baas. Jij beslist. Je staat er boven. Je kunt het mooi vinden. Of niet. Sommige boeken moet je gelezen hebben, zeggen ze. Maar dat zul jij per slot van rekening ook nog een keer zelf mogen weten, nietwaar? Bij lezen blijf je altijd zelf ergens de baas: het moment dat je een boek pakt, de tijd die je er aan besteedt, de manier waarop je de inhoud verwerkt. Lezen doe je met je ogen. Het gaat om letters die dood zijn. Letters op papier. Als ik er niet in geslaagd ben om u tot op dit moment een beetje te boeien, slaat u de rest van dit artikel over. En slaat u de bladzijde om. Zegt hij misschien aan het eind nog iets interessants? Treft één van de kopjes mij misschien? Volgend artikel dan maar. Ik kan u niet dwingen. U hoeft mij niet uit te laten 'praten'. Ik praat niet. Ik schrijf. U hoeft niet te luisteren. U leest.

Gods Woord

De bijbel is Gods Woord, zeggen wij. Belijden wij. God spreekt. Hij is stem. Er is een persoon aan het woord. Door de letters heen komt Hij naar ons toe. Hij spreekt ons aan. Hij heeft wat

Hij zeggen wil, laten opschrijven, maar liet is er geen hock van geworden. zoals andere boeken. Hij is Auteur, maar niet als andere auteurs. Hij is de. En is dichtbij. Hij is er. Dat is heel bijzonder. Al kun je van geen enkele andere auteur zeggen. Die zijn ver weg, altijd. Of dood. Ze hebben invloed. Ze pakken je door hun woorden, ze nemen je mee op hun gedachten. Hun hocken werken na. Je pakt ze en je pakt ze weer. Je legt ze ook weer weg. Ze staan in de kast. In de rij. Jij kiest.

Maar de bijbel is anders. Dat zijn woorden die leven bevatten, kracht die overgaat, instroomt. Woorden gedragen door Geest, gevuld met Geest. Wonderlijk, heel wonderlijk als je daar eens over gaat mediteren: een 'bijbeltje' waar eeuwig leven mee gegeven wordt. Dode letters die oneindig leven bevatten. Hoe is het mogelijk. Net is zoals als oneindige inhouden gieten in eindige vormen. Zaad dat gezaaid wordt, waaruit bloemen bloeien die niet dood gaan. De vierkante cirkel. Een ding van een paar tientjes: de stem van God, die is. Bij Maria stond een engel in de kamer. Ezechiël hoorde en zag zoveel dat hij er een week lang plat van ging. Johannes kon ook niet overeind blijven staan. Wij pakken ene hock. Raderen er in. Kiezen een 'stukje' en doen het dan weer. dicht. Het is Heilige Schrift geworden. Letters. Die wij lezen. Op het moment dat wij kiezen. Zolang als wij het willen. Uiteraard. Tegelijk is het Gods WOORD. Zijn stem. Hij spreekt.

Hij **neemt** het woord. Dan moet je luisteren.

Lezen met je oren

Luisteren heetkent in een relatie gaan staan en blijven staan. Dat doe je met je oren. Lezen doe je met je ogen. Een boek is overgeleverd aan de genade van de lezer. Het boek weet niets, je pakt het op en je legt het weg. Wie luistert maakt zich afhankelijk van de genade van de spreker. En de spreker weet heel goed, of je aandacht voor Hem hebt. Deze Spreker ziet dat zelfs. Dat is nu juist de eigenaardigheid van Hem. Het is een Bijzondere Auteur. Zijn Boek kun je alleen echt lezen door te luisteren. Luisteren naar Hem. Hem laten uitspreken. De relatie aangaan met zijn persoon. Vragen: bent U uitgesproken, of zei u nog iets meer! Hebt u dat **ook** al niet eens eerder gezegd? Ja, in een andere situatie kennelijk. U weet ook wel zo veel en hebt ook al wel zoveel laten weten van U zelf, dat ik begrepen heb, dat u nooit te veel zegt of overbodige dingen zegt. Uw toespoken zijn altijd de moeite waard. Hebt u dus nog meer? Ik wil uw graag laten uitspreken. Gaat u gang. Ik luister.

Dat is lezen met je oren.
Het is de enige manier om de bijbel te lezen.
Letters die leven. En die leven geven.
Woorden die spreken.
Een Stem.
Omgang met God.
Voor een paar tientjes

Ds. J.T. Oldenhuis is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid

Ureterp – bedankt voor beroep: ds. E. Heres te Spakenburg-Zuid

Haulerwijk – De classis Assen heeft aan ds. J.H. Kuiper te Haulerwijk op medische gronden per 1 juni eervol emeritaat verleend.

Emmeloord – Nieuw adres ds. R. Tigelaar: Zeeuws Vlaanderen 17.8302 PD Emmeloord, tel. 0527-262921/262941.

Pernis/Albrandswaard – Beroepen: kandidaat G.A. den Broeder te Almere-Buiten.

Vlaardingen – Beroep aangenomen: ds. A. van Houdt te Enschede-Noord.

Hoogvliet/Spijkenisse – Beroep aangenomen: ds. A. van Groos te Gorinchem en Sliedrecht.

Leek – Bedankt voor beroep: ds. D.W.L. Krol te Assen-Zuid.

Kampen – Nieuw adres ds. J.J.A. Colijn: Esdoornhof 57, 8266 GC Kampen, tel. 038-3329855.

Driebergen/Rijsenburg – Bedankt voor beroep: ds. Tj. van Dijk te Middelstum.

Siegerswoude/Frieschepalen – Beroep aangenomen: ds. G.O. Sander te Kantens.

uit de kerken

Kampen – Geslaagd aan de Theologische Universiteit te Kampen voor (aanvullend) doctoraal: C.F. Heiberg te Helderkruijn (Zuid-Afrika).

Drachten-Zuid/West – Scribaatwijziging: A. Vonkernan, postbus 735.9200 AS Drachten.

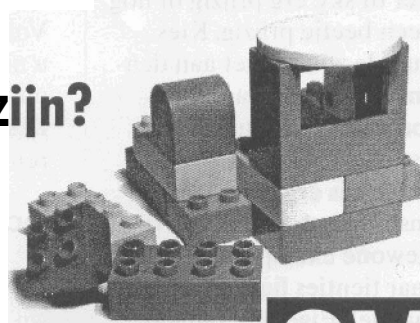
Drachten – Nieuwe secretaris van de Classis Drachten: J.L. Kok, Eikesingel 27, 92133 NW Drachten.

Rouveen – Scribaatwijziging: M. Douma, adres gelijk gebleven: Postbus 25, 7954 ZG Rouveen.

Zwijndrecht-Groote Lindt – Scribaatwijziging: P.J. van den Berg, Bachstraat 24, 3335 CK Zwijndrecht.

Kampen – Nieuw senaat van de studentenvereniging Fides Quadratum Intellectum (F.Q.I.): René Barkema (Praetor), Klaar; Burger (Ab-actis), Albert Postma (Quaestor) en Guido de Graaff (Assessor). Ab-actiaat: Bi-ocderweg 8.8261 GT Kampen. 038-3319063. e-mail: senatus@corporis.nl.

Samen gemeente zijn?

**Cursus, Advisering
Gemeente-opbouw**

GVI

GVI: training, toerusting en begeleiding / www.gvizwolle.nl / (038) 4270400

Uit alle volken

Hij heet Francis, komt uit Ivoorkust en is een typisch voorbeeld van een economische vluchteling. Hij maakt geen schijn van kans een verblijfsvergunning te krijgen. De beslissing van Justitie is begrijpelijk, maar sneu is het wel. In het bijzonder voor hém. In alles wekt hij de indruk een 'loser' te zijn.

In Ivoorkust heeft hij zijn bedrijf verkocht. Het klinkt gewichtig, als je bedenkt dat hij in feite niet meer dan zijn auto van de hand heeft gedaan. Zijn taxibedrijf. Z'n familie heeft het niet breed en Francis heeft de nobele taak op zich genomen in het buitenland geld te verdienen, om als geslaagde ondernemer terug te keren naar zijn vaderland. Hij is heus niet van plan z'n leven lang in Nederland te blijven. Een paar jaar, hooguit.

Het leven in het asielzoekerscentrum valt hem zwaar, laat hij al en toe doorschemeren, hoewel hij een man van weinig woorden is. Trouw is hij. Die positieve eigenschap moet hem in elk geval worden toegeschreven. Hij slaat niet snel een kerkdienst over. Als hij op zondagochtend bij de receptie van het AZC de hoek om komt, herken je hem meteen. Zijn schouders iets naar henen hangend, het hoofd licht voorover gebogen. Hij draagt de eenvoudigste kleren, slentert voost op donkerbruine pantoffels.

Hij is iemand die zich door iedereen opzij laat drukken als liet kledingwinkeltje op het centrum

open gaat, om ten slotte met de laatste restanten genoeg te nemen. Ik kan me er iets bij voorstellen dat zijn eenmansbedrijfje in Ivoorkust niet snel aan uitbreiding toe zal zijn. De directeur wekt eerder de indruk schichtig af te wachten of iemand misschien beleefd zal verzoeken hem een eindje weg te brengen dan dat hij voorbijgangers aanklampt om ze een voordelige rit aan te bieden.

Hij kijkt ervan op dat hij in Nederland niet zomaar werk kan vinden. Had gedacht snel een baan te hebben -taxichauffeurs zijn immers overal nodig?- en dan met een zak geld zijn ouders blij te maken. Nee dus. Een droom spat als een zeepbel op een trottoirsteen uiteen en Francis' hoofd zakt steeds verder. Met spreken over een mogelijke terugkeer draagt eraan hij. Hoe kan ik het bedenken! Schaamte houdt hem tegen. Nooit zal hij met lege handen z'n vader en moeder onder ogen kunnen komen. Nooit?

Justitie heeft aan die zorg geen boodschap en het eind van Francis' asielprocedure nadert. Uiteindelijk komt hij zelf met een oplossing. Hij heeft een neef in Italië. Daar zal hij heengaan en geld verdienen. Via die omweg kan hij vanzelf in Ivoorkust zijn gezicht weer laten zien. Hij kijkt triomfantelijk, als hij het vertelt. Dat heeft hij toch mooi hadacht!

Op een middag brengen we hem met z'n drieën naar Utrecht. Voordat zijn trein vertrekt,

bestellen we nog een eenvoudige maaltijd. Francis' kameraad uit het AZC stelt voor te bidden en we sluiten de ogen. Midden in een volle stationsrestauratie gaat hij voor en vraagt niet alleen om een gezegende maaltijd, maar ook om een gezegende reis. Voor Francis. Hij snuit zijn neus en veegt even met een zakdoek langs zijn ogen.

Als een van de eerste passagiers stapt onze vriend die avond op de trein. Met zijn tasje bagage. Langzaam komt het voertuig in beweging, langzaam gaat Francis' arm omhoog. We zwaaien hem vaarwel. Weken later maakt een ansichtkaart uit Duitsland duidelijk dat hij daar uit de trein is gezet, omdat de douane hem met zijn papieren de grens niet liet passeren. Ter plekke asiel aanvragen, is uitgesloten. Zijn uitweg is een zwervend bestaan.

Het is de laatste keer dat ik iets van hem verneem. Langzaam maar zeker raakt hij uit m'n gedachten, maar af en toe komt de herinnering even terug. Francis. De loser. Zou hij al in Ivoorkust zijn aangekomen?

W.M. Bakker is lid van de Gereformeerde Kerk te Harderwijk. Ook is hij voorzitter van een interkerkelijke diaconale werkgroep waarin tien kerken participeren rondom het AZC Zeewolde

DE DOMINEE ALS AMBTENAAR VAN DE BURGERLIJKE STAND (II)

M.J. Versteeg

samenleving

In het vorige artikel hebben wij gezien dat door een ruimere interpretatie van het burgerlijk wetboek, het mogelijk is geworden het burgerlijk huwelijk in de kerk te voltrekken.

De voltrekking van een burgerlijk huwelijk op het gemeentehuis of in de kerk.. Het blijft m.i. mogelijk zonder gewetensbezwaar op het gemeentehuis te trouwen. Mijn mening is dat wij ook tekstueel moeten blijven vasthouden aan de enige juiste betekenis van het huwelijk. Op het moment dat een christelijk bruidspaar trouwt, hebben wij het over het christelijke huwelijk. Dan geldt de christelijke interpretatie van het burgerlijk wetboek.

Maar het één is niet meer of beter dan het andere. Voor het cnc bruidspaar is een bijeenkomst in het gemeentehuis, een feestelijke middag met familie en vrienden, met 's avonds een samenkomst in de kerk, waar een zegen over het huwelijk wordt gevraagd, de mooiste invulling van de dag. Als de dienst waarin tevens het burgerlijk huwelijk wordt voltrokken, 's avonds plaats vindt, ben je de hele dag nog niet getrouwd! Voor een ander bruidspaar zal een kerkdienst, waarin alles mogelijk is, het summum zijn. Met de dominee als buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand of de reeds benoemde buitengewone ambtenaar van de burgerlijke stand van het gemeentehuis. Ik weet dat die niet-vrijeernaakte

buitengewone ambtenaar al staat te trappelen om een huwelijk in de kerk ("godshuis") te voltrekken. Dit komt gelukkig ook voor. Vanuit het vakgebied worden beide opties voor mogelijk gehouden. De cnc burgerlijke gemeente is hier verder in dan de andere.

Het burgerlijk huwelijk wordt in principe voltrokken doordat het bruidspaar antwoord geeft op vragen. Deze vragen zijn afgeleid van wat er in het Burgerlijk Wetboek staat. "Beloofst u, verklaart u aan te nemen tot uw wettige echtgeno(o)t(e), N.N., hier aanwezig en belooft u trouw alle plichten te doen die de wet aan de huwelijkse staat verbindt?" Met de invoering van de partnerregistratie is de inhoud van deze belofte niet veranderd. Een partnerregistratie komt namelijk tot stand doordat betrokkenen hun handtekening zetten op de akte van partnerregistratie. Dat partners ook antwoord geven op de vragen die tevens gesteld worden bij de voltrekking van een huwelijk, heeft alleen een ceremoniële betekenis. Ik zie de verklaring van een bruidspaar graag als een belofte. De fractie van het GPV in de Tweede kamer heeft mij laten weten dat de wettekst in de toekomst inhoudelijk niet op de beloften wordt aangepast. Ik kan

mij ook niet voorstellen dat met de invoering van het huwelijk voor mensen van hetzelfde geslacht bedoelde wettekst inhoudelijk zal worden gewijzigd. Aan deze wettekst hangen namelijk verschillende andere artikelen die de inhoud van deze wettekst verder uitwerken. Dan zou de bedoeling van de wetgever ten aanzien van de gevolgen van het huwelijk veranderen. Terwijl het juist de bedoeling is geweest en ook het verzoek van de homo-beweging, om het bestaande instituut huwelijk open te stellen voor mensen van hetzelfde geslacht, zodat zij, behalve een feestelijke dag met een bepaald ceremonieel, ook konden profiteren van de rechtsgevolgen van het huwelijk.

Maar halen wij als kerk met deze ontwikkeling niet de overheid in huis? Geven wij de overheid hiermee niet een stukje zeggenschap in de kerk? Terwijl onze voorouders in de 19^e eeuw, bij de de Afscheiding, ook zo nadrukkelijk hun best hebben gedaan voor het verkrijgen van vrijheid van godsdienst, dat wilde toen zeggen: een kerkelijk leven zonder bemoeienis van de overheid.

Ik denk niet dat de overheid hiermee teveel zeggenschap krijgt. Wij erkennen de rol van de overheid in de samenleving. Als wij de inhoud van de gestelde vragen weten, weten wij ook wat wij in de kerk halen. En als wij achter de inhoud van de te stellen vragen aan het bruidspaar staan, weten wij waar wij aan

beginnen. De vragen voor het bruidspaar staan vast. In Amersfoort bijvoorbeeld, wordt een contract gesloten met het bruidspaar als zij op een andere locatie willen li-ouwen. Dit contract bepaalt een aantal praktische zaken, maar waarborgt ook een huwelijksvoltrekking zoals het burgerlijk wetboek dit voorschrijft.

Naast de ruimte voor liet bruidspaar om de belofte af te leggen, zal in de kerk ruimte moeten zijn voor de ondertekening van de huwelijksakte door het bruidspaar, de getuigen (minimaal twee, maximaal vier, minimum leeftijd achttien jaar) en de (buitengewone) ambtenaar van de burgerlijke stand.

Wat er verder gebeurt tijdens de bijeenkomst op het gemeentehuis is entourage en zou gemist kunnen worden¹. Kan deze korte plechtigheid kerkrechtelijk ingepast worden vóór of tijdens een kerkdienst? Daar zal over nagedacht moeten worden, misschien op verschillende niveaus. Is dit ook iets voor een werkgroep Liturgie in een plaatselijke gemeente? Ik bid en hoop, dat de **wc**; voor een dominee naar het ambt van buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand, om het huwelijk van zijn eigen gemeenteleden te voltrekken, geen lange weg is!

Mevrouw M. J. Versteeg is werkzaam bij de gemeente Amersfoort. Daar is zij onder andere ambtenaar van de burgerlijke stand

¹ Maar wat doen wij met het "persoonlijke" van het gemeentehuis in de kerk?

Persbericht

Persverslag van de Synode ter Instituering van het Verband van de Braziliaanse Gereformeerde Kerken.

Op 5 juli 2000 zijn de Braziliaanse Gereformeerde Kerken een verband met elkaar aangegaan in het Verband van Braziliaanse Gereformeerde Kerken. De Instituerende Synode kwam bijeen vanaf 5 tot 8 juli, en op 5 juli ondertekenden alle afgevaardigden op de Synode de Akte van Instituering van het Verband. Es waren tien gemeenten vertegenwoordigd, waarvan er vijf geïnstitueerde kerken zijn. De andere vijf gemeenten zijn in ontwikkeling, om in de toekomst geïnstitueerd te worden. De Synode is God dankbaar, die de mogelijkheid van dit Verband heeft gegeven. Het is nodig voor een betere organisatie van het gereformeerd kerkelijk leven in Brazilië.

Op de laatste Vergadering van de Braziliaanse Gereformeerde Kerken in juni 1998, in Unaí, werd besloten dat de kerken met elkaar in verband zouden treden in het jaar 2003. Op die Vergadering waren acht gemeenten vertegenwoordigd, waarvan vier geïnstitueerde kerken. Met dankbaarheid aan God stelde de Synode de groei in het aantal deelnemende gemeenten

vast. De Synode behandelde enkele moeilijke vraagstukken: Aangaande de Doop werd besloten dat herdoop geen gereformeerde handeling is, en daarom niet moel worden uitgevoerd. Er werden ook richtlijnen vastgesteld voor de deelname van gasten aan het Heilig Avondmaal. Een belangrijk onderwerp op deze Synode was de zorg voor de voortgang van de Woordverkondiging. Een hartewens van de Braziliaanse Gereformeerde Kerken is de instelling van een gereformeerde theologische opleiding. Een commissie werd ingesteld om deze opleiding voor te bereiden. De Synode besloot ook dat de kerken direkt samen een eigen liedboek, dat psalmen, geestelijke liederen, belijdenissen, formulieren en de kerkencorde omvat, moet voorbereiden en laten drukken. De Synode vond plaats in een geest van eenheid en broederschap. Het resultaat van deze Synode zal de kerken versterken en hen, onder Gods zegen, opbouwen. Dat alle eer voor dit resultaat aan God toekomt.

De Institueringssynode van de Braziliaanse Gereformeerde Kerken. São José da Coroa Grande. Pernambuco. Brazilië.

Laertes Ballin Vaz, preses, Adriano Alves da Gama, secretaris.

STICHTING WOORD EN WERELD

J. Kamphuis

In de voetsporen van Huldrych Zwingli en Johannes Calvijn

120 pag. genaaïd/gebrocheerd, geïllustreerd

ABONNEMENT CAHIERS f 12,95. LOSSE VERKOOP f 15,95. BEL VOOR ABONNEMENTEN OF UITGEBREIDE FONDSLIJST 050 - 301 36 36

Woord & Wereld 46

In de voetsporen van

Zwingli en Johannes

'AFKONDIGINGEN' EN DE KERKDIENT

J. Smelik

liturgie en gemeente

Het is voor ons nauwelijks meer voorstelbaar. Maar er is een tijd geweest dat nu afloop van kerkdiensten vanaf de kansel allerlei mededelingen gedaan werden van verkopeningen, pacht en andere wereldlijke aangelegenheden.¹ Deze gewoonte werd in de zeventiende eeuw heftig bestreden door kerkelijke overheden. Op den duur verdween het gebruik, maar de kerken bleven het verschijnsel "kanselmededelingen" kennen, tot op de dag van vandaag. Dit artikel gaat over de vraag of kanselmededelingen ('afkondigingen') wel of niet een plaats in de kerkdienst verdienen.

Als het om de eredienst gaat, zijn er natuurlijk gewichtiger onderwerpen te bedenken dan de afkondigingen. Toch moeten en kunnen we dergelijke items niet te snel als 'te onbelangrijk' aan de kant schuiven. In de liturgie luistert het nauwer dan we vaak denken. Hoe wij omgaan met zaken die wij op eerste gezicht wellicht als futiliteiten bestempelen, spreekt dikwijls boekdelen over onze visie op de kerkdienst in het algemeen. Het onderwerp 'kanselmededelingen' is daar een mooi voorbeeld van, zoals we hieronder zullen zien.

Kampen 1975

Naar mijn inschatting is het binnen onze kerken niomenteel het meest gebruikelijk om de afkondigingen buiten de kerkdienst te plaatsen. Dat is vooral de afgelopen 25 jaar de gewoonte geworden, waarbij de liturgische bezinning die in de jaren zeventig plaatsvond een cruciale rol heeft gespeeld.

Een belangrijk document is het Rapport inzake Herziening van het Kerkboek aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken Kampen 1975. Aan het einde van dit rapport knippen deputaten te spreken over de kanselmededelingen.² Ze maken onderscheid tussen twee soorten afkondigingen: "a. mededelingen die betrekking hebben op voorbieden en te houden collecten; b. mededelingen van kerkeraadswege inzake attestatie, kerkelijke verkiezingen, kerkeraadsvergaderingen enz."

Naar het oordeel van deputaten hoorden de onder a. genoemde mededelingen zonder meer thuis in de eredienst, maar de onder b. genoemde eigenlijk niet. Het deputaatschap noemt als argument om de onder b. bedoelde afkondigingen geen plaats te geven in de kerkdienst: "In de eredienst is men als gemeente samengekomen voor een zeer speciaal doel. Het gaat om de ontmoeting tussen God en zijn volk. Hoe belangrijk de onder b.

genoemde zaken ook mogen zijn en hoe zeer die stuk voor stuk de gemeente aangaan, men is voor het geïnformeerd worden daarover niet samengekomen in de eredienst. In die dienst is men samengekomen tot het vierderlei doel, genoemd in Zondag 38 H.C." Op deze argumentatie kom ik dadelijk terug. Deputaten stelden verder: Wil men om praktische redenen toch de gelegenheid dat de gemeente hiheen is benutten om haar tegelijkertijd in kennis te stellen van andere zaken die haar wel degelijk aangaan en waarvan zij op de hoogte dient te zijn, dan stellen deputaten voor de onder h. genoemde mededelingen buiten het kader van de eredienst een plaats te geven, b.v. vóór aanvang van de eredienst. Andere mogelijkheden zijn o.a. bekendmaking via publikatiebord of plaatselijk kerkblad.

Mede onder invloed van dit rapport is het in veel gemeenten de praktijk geworden om alle mededelingen buiten de kerkdienst te plaatsen; niet zelden ook die betrekking hebben op voorbieden en/of collecte. In de meeste gevallen kregen de afkondigingen een plek voorafgaande aan het votum. Voor deze handelwijze beriep men zich doorgaans op het argument van deputaten dat afkondigingen niet zouden passen in het verbondsverkeer tussen God en zijn volk.

Het grote bezwaar van situering van de mededelingen vlak voor het votum is echter dat alles en iedereen net gereed is om met de dienst te beginnen, maar dat de

opening daarvan nog uitgesteld wordt omdat er een reeks aankondigingen gedaan moet worden. Een goed begin is het halve werk, geldt zeker ook in de liturgie. Bovendien hangen de aankondigingen volledig in de lucht. Ze sluiten op geen enkele manier aan op een handeling, die daaraan voorafgaat of die er op volgt. Dit alles rechtvaardigt een heroverweging van de huidige praktijk.

Andere visies

Het deputatenrapport is niet de enige publicatie waarin een standpunt werd ingenomen over de kanselmededelingen. Vanuit de liturgiek hebben diverse schrijvers zich in de vorige eeuw hierover uitgelaten. Opvallend daarbij is dat zij voornamelijk een andere visie verkondigen en verdedigen.

In zijn *Liturgiek* beschrijft de bekende hervormde theoloog G. van der Leeuw een kerkdienst waarin de mededelingen plaatsvinden na de preek. Hij schrijft over de aankondigingen: *Deze vormen geen verachtelijk deel van den eredienst. Het leven der gemeente treedt binnen. Es wordt afgekondigd wie belijdenis zullen afleggen, wie gedoopt zullen worden, wie in het huwelijk wensen te treden en voorts alles, wat met het gemeentelijk leven te maken heeft om de ganse gemeente aangaat.*³

Elders motiveert hij de opname van aankondigingen in de dienst als volgt: *"Er mag immers geen afstand zijn tusschen het gemeentelijk leven in den breedsten zin (met huwelijk, jeugdbijeenkomst, gemeenteavond, kerkkoor, huisbezoek enz.) en den Eredienst. Wij moeten het gemeentewerk dus niet wegstoppen als eigenlijk niet passende bij aanbidding en prediking, het is immers de directe consequentie van."*⁴

In de gereformeerde wereld is dit standpunt eveneens verkondigd.

G. van Rongen pleit in 1956 ervoor om de dienst der offerande te laten voorafgaan door de aankondigingen, *"waarin het leven der gemeente direct de dienst binnentreedt. Die 'aankondigingen' zijn immers te veel een 'ondergeschoven kind' in de liturgie, en mogen gerust een meer eerbare plaats krijgen!"* Om recht te doen aan de schrijver, moet ik hier wel vermelden dat Van Rongen zich in 1990 grotendeels achter het standpunt van deputaten uit 1975 heeft gesteld, en dus alleen mededelingen met betrekking tot de kerkdienst een plaats wil geven in de liturgie.⁵

Ook de gereformeerde theoloog A.C. Barnard uit Zuid-Afrika is van oordeel dat aankondigingen betreffende het leven en werk van de kerk, en betreffende gebeurtenissen die het wel en wee van gemeenteleden raken, niet genegeerd kunnen worden in een kerkdienst. Wanneer dergelijke mededelingen bewust buiten de dienst geplaatst zouden worden, zou de eredienst aan werkelijkheidsverlies lijden, aldus Barnard. Hij wijst er bovendien op dat aankondigingen vaak zaken betreffen die ook voor de voorbede en ook voor de actualisering van de prediking belangrijk zijn.⁶

Zondag 38

Naar mijn oordeel hebben de zojuist genoemde schrijvers het gelijk aan hun kant, en geven zij goede redenen waarom aankondigingen betreffende het kerkelijk leven in principe een plaats binnen de kerkdienst kunnen krijgen.

Het deputaatschap, dat rapporteerde aan de synode van Kampen 1975, redeneerde sterk vanuit de gedachte dat de kerkdienst een ontmoeting is tussen God en zijn volk. Binnen dat verbondsgesprek vonden deputaten kanselmededelingen die niet betrek-

king hadden op de kerkdienst, een vreemde eend in de liturgische bijt. Het deputaatschap stelde dat men niet naar de kerk is gekomen om geïnformeerd te worden over attestaties, kerkelijke verkiezingen, kerkenraadsvergaderingen en dergelijke: *"In die dienst is men samengekomen tot het vierderlei doel, genoemd in Zondag 38 H.C."*

Nu staat niet ter discussie dat de gemeente inderdaad is samengekomen om *"Gods Woord te horen, de sacramenten te gebruiken, God de Here publiek aan te roepen en de armen christelijke barmhartigheid te bewijzen"* (Zondag 38 HC). Het is echter wel de vraag of de catechismus exact bedoelt aan te geven wat wel en niet in een kerkdienst plaats kan hebben. Noemt Zondag 38 wat maximaal mag gebeuren in de kerkdienst? Dat lijkt me niet het geval. Anders zouden we – ad absurdum – de handdruk van de dienstdoende ouderling, het afleggen van geloofsbelijdenis, het bevestigen van ambtsdragers, de huwelijksbevestiging (excusez le mot, ik weet geen alternatief) en het solistische orgelspel in en rond de dienst op grond van zondag 38 moeten verwijderen uit de kerkdiensten. Al deze zaken worden immers in zondag 38 niet genoemd, en "daarvoor komt men dus ook niet naar de kerk", zo zou de consequente redenering kunnen zijn.

Vervolgens zou je kunnen opmerken dat de aankondigingen als onderdeel beschouwd kunnen worden van de derde en vierde doelstelling (gebed en barmhartigheid bewijzen) die zondag 38 noemt. Tenslotte is het hier eigenlijk niet de vraag of men voor aankondigingen naar de kerk komt. Want het lijkt me vrij duidelijk dat dat niet geval is, zelfs niet wanneer je de mededelingen in de dienst plaatst. Veel belangrijker is echter de

vraag of het binnen de samenkomst van de gemeente al dan niet passend is dat er mededelingen betreffende het kerkelijk leven plaatsvinden. Of dat strijdig is met het karakter en de bedoeling van de gereformeerde eredienst,

Onderlinge gemeenschap

Ter beantwoording hiervan kunnen we ons uitgangspunt nemen in wat deputaten stelden, namelijk dat de kerkdienst een ontmoeting is tussen God en zijn volk. Dat kunnen we voor de volle 100 procent onderschrijven. Na 1975 is het genoemde beginsel nader doordacht en uitgewerkt. Het besef groeide steeds sterker dat binnen die verbondsontmoeting verschillende aspecten te onderscheiden zijn. Binnen onze kerken **was C. Trimp één** van de eersten die dit helder en bondig onder de aandacht bracht. In het artikel 'Liturgie is dienst', dat in 1977 in dit blad gepubliceerd werd, sprak hij over drieërlei diensten: in de kerkdienst is sprake van 1) dienst aan ons, 2) dienst door ons en 3) dienst aan elkaar."

Vooraf het derde aspect spreekt over de onderlinge gemeenschap en de diaconale taak van de gemeente die in de eredienst gestalte krijgen, **en** die typerend zijn voor de zondagse samenkomst. We kunnen hier met namedenken aandevoordeden en de inzameling van de gaven. In deze liturgisch-diaconale elementen zien de leden van Gods gemeente immers in woord en daad naar elkaar om. Verder kunnen we denken aan het publiekelijk en gezamenlijk belijden van het geloof (de gemeente verenigt **zich** in het ene geloof) en aan het avondmaal (Christus verbindt ons onderling als leden van **één** lichaam in ware broederlijke liefde).

De gemeenschap der heiligen, en daaraan onlosmakelijk verbonden het meeleven met elkaar, is een wezenlijk aspect van en in een kerkdienst. Zaken als vertrek of binnenkomst in een kerkelijke gemeente, ziekenhuisopname en -ontslag, geboorte en overlijden, hebben alles te maken met dil onderlinge meeleven. Mededelingen daarover zijn daarom geen vreemde eend in de bijt en kunnen in de dienst plaatsvinden. Te meer omdat dit soort zaken ook een vanzelfsprekende plaats (kunnen) krijgen in het voorbedengebed. is er geen reden **om** ze angstvallig buiten de kerkdienst te houden. Je zou daarmee een geforceerde scheiding maken tussen de kerkdienst en het overige kerkelijke leven. Vanuit de gemeenteopbouw is er de laatste decennia voortdurend op gewezen dat het hele kerkelijke leven zich ontplooid vanuit de kerkdiensten. Er is een nauwe relatie tussen de 's zondagse diensten en het kerkelijk leven van **alle** dag. Nu kunnen we enerzijds niet een deel van de werkelijkheid (c.q. het kerkelijk leven) buiten de liturgische deur houden, terwijl anderzijds liturgie juist ook alles **te** maken heeft en wil hebben met die werkelijkheid, het kerkelijke leven van alle dagen.

De bovenstaande overwegingen vormen ook de basis voor het standpunt dat studiedeputaten Eredienst in hun rapport aan de Generale Synode van Berkel & Rodenrijs 1996 innamen t.a.v. de afkondigingen. Zij vinden mededelingen in de dienst passend: *"In de kerkdienst hebben we immers ook met elkaar te maken. Het 'wel en wee' van de gemeente hoeft o.i. niet krampachtig buiten de eredienst gehouden te worden. Er is o.i. niets op tegen wanneer mededelingen over zieken, ingekomen of vertrokken gemeenteleden, catechumenen die binnen-*

kort belijdenis gaan doen, huwelijksbevestigingen, doeleinden van de inzameling van de gaven, etcetera, in de dienst zelf plaatsvinden."

Plaats

Samengevat trek ik de conclusie dat er vanuit liturgisch-theologisch oogpunt geen belemmeringen zijn om mededelingen in de dienst een plaats te geven. De volgende vraag is vervolgens wel op welke plek ze het meest logisch geplaatst kunnen worden. G. van der Leeuw plaatst de afkondigingen voor de dienst der gebeden, dus voorafgaande aan het gebed na de preek. G. van Rongen (1956) geeft ze een plek vlak voor de inzameling van de gaven. In 1996 pleit hij ervoor om de afkondigingen alleen via prikborden, kerkbladen e.d. te verspreiden. Wanneer dat niet kan, ziet Van Rongen als noodoplossing dat de mededelingen vóór de dienst plaatsvinden, waarna er kort orgelspel volgt, om vervolgens met de dienst (votum) te beginnen.

A.C. Barnard noemt vier mogelijke plaatsen op: vóór het voorbedengebed, voorafgaande aan de slotzegen, na de slotzegen en aan het begin van de dienst. Rij **alle** mogelijkheden somt hij bezwaren op die verschillend van gewicht zijn. Een uiteindelijke keuze maakt hij niet.

Hierhoven wees ik er reeds op dat het "omzien naar elkaar" (omdat God eerst naar ons heeft omgezien) liturgisch het meest duidelijk gestalte krijgt in het tweede deel van de dienst (geloofsbelijdenis, voorbedengebed, collecte, avondmaal). Daarom ligt het voor de hand om de mededelingen hier een plek te geven.

In onze orden van dienst zijn 'Dankzegging en voorbede' en de 'Offerande' vlak bij elkaar

gesitueerd. Dit maakt het logisch om de afkondigingen vóór het gebed na de preek en de daaropvolgende collecte te plaatsen. De mededelingen betreffen immers vaak niet alleen de bestemming van de offerande, maar ook zaken die in het voorbedengebed aan de orde kunnen of moeten komen.

A.C. Barnard vindt deze plaats een bezwaar omdat zo "die hele dynamiek van woord en weerwoord en die karakter van die crediens as viering" belemmerd wordt. Dit nadeel zou kunnen overtuigen wanneer de kansen mededelingen een aparte liturgische acte zou worden, waarbij hovendien veel lijd in beslag genomen zou worden voor het vertellen van allerlei futiliteiten. Maar wanneer de mededelingen primair betrokken zijn en blijven op het voorbedengebed en de collecte, verstoort het niet de dynamiek van Woord (schriftlezingen & preek) en weerwoord (o.a. dankzegging, voorbeden, collecte). Evenmin hoeft het ondermijnend te werken op het vicerende karakter van de eredienst. Dat hangt immers af van de hoeveelheid en de aard van de afkondigingen, alsook van de bewoordingen waarin ze gebracht worden. Zo klinkt de afkondiging "Rij familie Pietersen ging de vlag uit omdat er een wollige zoon werd geboren" wezenlijk anders dan "de God van al het leven gaf blijdschap in het gezin van familie Pietersen door de geboorte van een zoon".

Het spreekt vanzelf dat – behalve de juiste bewoordingen – het ook belangrijk is welke mededelingen wel uit niet een plek kunnen krijgen. Als algemene regel, waarbij dus de nodige uitzonderingen te bedenken zijn, lijkt mij goed dat de informatie in principe de hele gemeente iets moet aangaan. Mededelingen van de kerkenraad zoals over huwelijks-

diensten, verkiezing ambtsdragers, afleggen van geloofsbelijdenis enzovoort vallen hier dus binnen. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld attestaties, berichten van geboorte en overlijden, mededelingen over zieken. Het bericht dat de repetitie van zangvereniging of de training van de volleybalclub dinsdagavond niet doorgaat, moet maar via andere kanalen verspreid worden.

Besluit

De onderlinge verbondenheid, de gemeenschap der heiligen is een wezenlijk aspect van de eredienst, en krijgt daar ook concreet gestalte met name in liturgische elementen na de preek. Belangrijk is dat dit gemeenschapsaspect niet los gezien kan en mag worden van het kerkelijke Teven van alledag. Naar mijn oordeel kunnen daarom afkondigingen die handelen over het leven en werk van de kerk en over gebeurtenissen van gemeentelieden uitstekend een plaats in de dienst ontvangen. De meest logische plaats daarvoor is voorafgaand aan de 'Dankzegging en voorbede'. Juist omdat de afkondigingen over het kerkelijk leven in meer of mindere mate verbonden zijn aan voorbeden en inzameling van de gaven, worden ze op deze manier op een natuurlijke wijze geïntegreerd in de kerkdienst.¹⁰ Ze hangen niet in de lucht, zoals dat wel het geval is wanneer ze voorafgaande aan de dienst een plek krijgen. Niet alleen de dienst der gebeden en offerande is erbij gebaat om ruimte te geven aan de afkondigingen. Maar het verhuizen van de afkondigingen naar het voorbedengebed komt ook ten goede aan de manier waarop we de kerkdiensten beginnen.

Dr. J. Smeijk is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn

¹ A. van Deursen, *Bavianen en slijkgeuzen*. Franckcr z.j. 21.

² Rapport inzake Herziening van het Kerkboek aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken Kampen 1975, § 6.11, pag. 47-48.

³ G. van der Leeuw, *Liturgiek*. Nijkerk 1946, (2^e druk) 189.

⁴ G. van der Leeuw, "Afkondigingen", in: *Kerk en eeredienst. Nederlandsch Hervormd Tijdschrift voor liturgie*, jaargang 1946, pag. 302.

⁵ G. van Rongen, *Zijn schone dienst*. Goes 1956, 92.

⁶ G. van Rongen, *Met al de heiligen III*. Barneveld 1990, 199-200.

⁷ A.C. Barnard, *Die erediens*. Pretoria 1985, (2^e druk) 532.

⁸ C. Trimp, 'Liturgie is dienst.' in: *De Reformatie*, 15 januari 1977. Het artikel is opgenomen in: C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie* Kampen 1983, pag. 58-62.

⁹ Rapport Studiedeputaten Eredienst 1996, 101.

¹⁰ Het zal overigens duidelijk zijn dat de voorbeden dan ook moeten plaatsvinden op de daartoe geëigende plek, en dus niet in het gebed voorafgaande aan de schriftlezing!

Wegens
vakantie zal het
volgende
nummer van
de Reformatie
verschijnen op
12 augustus

Christen in een veranderende wereld

In enkele nummers van *De Waarheidsvriend* van juni schreef Ds. G. van den End over *Christen-zijn in een veranderende wereld: problemen en perspectieven. Nu een brede typering van het klimaat van onze tijd vervolgt hij:*

Isolement

We hebben in wat grove pennenstreken het geestelijk klimaat van onze tijd getypeerd. Hoe staan wij daarin? Als ouders hij de opvoeding van onze kinderen, als onderwijzer(es) op school, als voorganger op de zondag in de kerkdienst, in de catechese, in ons jeugdwerk, als christen naar onze buuren die een totaal andere levensvisie hebben, op ons werk waar we met een heel ander gedachtegoed te maken krijgen. Hoe reageren we? *Zijn we klaar mrt over al deze ontwikkelingen een globaal en negatief oordeel te vellen? Of door regelmatig flink op de reni te trappen en op zijn minst het nodige tegengas te geven? Is isolement de oplossing? Een eigen zuil? Je terugtrekken in eigen bastion? Deuren en ramen dicht. Zoveel mogelijk invloeden buiten de deur houden? Ik denk dat we onszelf daarmee geen dienst bewijzen. En dat we daarmee veel gemeentelieden in de kou laten staan. En dat we zo onze jongeren met lege handen en krachteloze argumenten in de samenleving laten staan. En dat we (elk dat is het ergste) zo geen boodschap meer hebben voor deze wereld. (...)*

Want behalve problemen zijn er wel degelijk ook perspectieven voor de christelijke gemeente in deze 21^e eeuw.

Niet alles negatief

Niet alles in onze cultuur is negatief te duiden. Er zijn tendensen die we dankbaar moeten gebrui-

ken. Bijvoorbeeld de generatiekloof. Ouders en kinderen hebben misschien meer met elkaar dan voorheen. Er is veel meer openheid, directheid. Ouders en kinderen onderhandelen (om zo te zeggen) meer met elkaar. Eerlijkheid en echtheid, authenticiteit zijn toverwoorden.

Ik denk dat een christen die authentiek is, gehoor vindt, indruk maakt. De mens in onze tijd *hunkert naar gevoel en beleving, naar veiligheid in een kleine groep, naar het goede uit het verleden.* Ik denk dat dat positieve accenten zijn die we moeten gebruiken. En laten we vandaag ook bedenken wat de Prediker zegt: *Zeg niet, wat is er dat de vorige dagen beter geweest zijn dan deze?* Kinderen weten dat als u zegt: vroeger, toen,....

Laten we met elkaar proberen mensen van deze tijd te rijen. We zijn het ook, in kleding, in de inrichting van onze huizen, in vakantiebesteding. En wat betreft onze jongeren, als we zelf onze lijd kennen, er middenin staan, dan bewaart ons dat voor een te negatieve beeldvorming over jongeren. Ik vind ze vaak zo heerlijk open, direct, enthousiast. Laten we bedenken: ze zijn een onderdeel van de gemeente. De gemeente is immers niet de groep van wedergeborenen, maar de gemeente van het verbond, waar de de Heere beslag op gelegd heeft.

De kloof niet te overbruggen

Laten we bedenken dat de kloof niet is te overbruggen. We mogen van onze kant alles doen om de ander te bereiken, in de huid van de ander te kluipen, allerlei waanvoorstellingen en barrières op te ruimen (en daar mogen u en ik best eens goed over nadenken). De kans is heel reëel dat we zelf barrières opwerpen, dat we kloven creëren en kansetieten laten liggen, maar laten we goed beseffen dat de kloof niet is te

G.J. van Middelkoop

overbruggen door ons! De kloof tussen Boodschapper en ontvanger blijft bestaan.

Toen Mozes van de berg afkwam met Gods wetten, werd hij niet bepaald met gejuich begroet. En toen Jezus op aarde was, gebeurde het (u leest dat in Johannes 8) dat velen van zijn discipelen zich van Hem afkeerden:

'Deze rede is hard, wie kan ze horen'. Discipelschap vraagt bekering, er zit niks anders op. En zonder goddelijk ingrijpen gaaf het niet. De Heere opende haar hart, zodat ze acht gaf op ... Dat staat er toch van Lydia in Handelingen 16? Niet zij opende haar hart, maar de Heere opende haar hart. De volgelingen van Christus zijn geroepen Gods Woord te verkondigen. Maar verkondiging is wel anders dan verkopen. Wie wil verkopen moet zorgen dat zijn product in de smaak valt.(...)

De prediking

Laten we de grote waarde van de prediking weer beseffen. *Tijden van de opwekking in de kerk, waren tijden van grote bloei voor de prediking.* Steeds meer heeft het God betiaagd door zijn Woord mensen aati te spreken, stil te zetten, te veranderen, te doen groeien in Christus, te vernieuwen door zijn Geest. Laten de voorgangers dan ook de uiterste zorg besteden aan de preek. Niet babbelen, niet eruit gooien wat maar te binnen schiet. *Schriftuitleg, de Schrift laten spreken, in rapport met de tijd, en daarom herkenbaar, pastoraal, variëteit in de tekstkeuze.* Prediking wil het hart bereiken met de

boodschap van genade. Het mocht door onszelf heengaan, altijd weer. Jongeren moeten de worsteling van de prediker bemerken om hen mee te nemen, hen erbij te betrekken en hen aan te spreken in een taal die zij verstaan. Dat mag bewogen, en concreet zijn. Onk beeldend, illustratief. Her mocht zo zijn (die eis stel ik ook mezelf) dat de man of de vrouw die een keer binnenloopt, lieveling goed begrijpt waar het over gaat. Ja toch?

(...)

Gemeente zijn

Laten we werkelijk gemeente zijn in de zin van Handelingen 2. Een gemeenschap waar de Heilige Geest werkt, en waar Christus het Hoofd van is, en waar we samen van Zijn werk leven. Een plek waar ook jongeren zich thuis voelen, zich serieus genomen voelen, dat ze er graag zijn. Dat vraagt van de gemeente het bieden van warmte, belangstelling, hartelijkheid (niet dat laatste is ~hartelijkheid). In een individualistische tijd als de onze heeft ieder aan zichzelf genoeg, en (rekt ieder zich op zichzelf terug. Dit verschijnsel dringt helaas ook door in het kerkelijk leven. Als het regent in de wereld, druppelt het in de kerk. Ook in de gemeente zien we regelmatig tekenen van het 'supermarkt-virus'. Je toont alleen je betrokkenheid met de gemeente op het moment als je daaraan behoefte hebt. Anders kun je het alleen wel klaren.

(...)

Verbanden binnen de gemeente, kringen, goed geleid. Deze kringen komen ook tegemoet aan het verlangen naar kleinschaligheid. Juist in onze tijd signaleren we dit verlangen bij velen. In de grote gemeente voelt men zich soms wat verloten door gebrek aan gemeenschap. Maar dan eens is opgemerkt dat, dat dit verlangen door evangelische kringen beier

verstaan wordt dan door de kerken. Ik acht daarom deze onderlinge verbanden binnen de gemeente van onschatbare waarde.

Leren leren

*Wij moeten weer leren leren. U leest het goed. Wij moeten weer leren leren. Er is een geweldig gebrek aan kennis. De oorzaken daarvan weet u zelf wel: de afnemende leescultuur, de babbelscultuur, het vluchtige van onze tijd, het verschromelen van het leerdocument van de catechese. We staan als gemeente overduidelijk midden in de cultuur. Het gebrek aan kennis en inzicht is dan ook veel groter dan velen onder ogen durven zien. Natuurlijk is een kennis van het hoofd nog geen kennis van het hart, maar het hiërarchische kennen gaat ook niet buiten ons verstand om. Het is er wezenlijk bij betrokken, en daarin is kennis van en inzicht in de Schrift en de geloofsleer en haar betekenis voor het heden, wel degelijk van groot belang. Wij moeten nu weer leren leren. Gehoorzaam luisteren naar het Woord van de Heere. Weer leren wie God is: niet Degene die het ons aangenaam moet maken (zoals vandaag velen denken. De Heere God moet met concrete resultaten komen anders ontken men zijn bestaan). We moeten leren dat Hij God is: de Heilige, de Soevereine, de Vader van de Tere Jezus Christus. *Leren denken, leren luisteren, leren begrijpen, leren toepassen, en het belangrijkste: ons laten leren door de Heilige Geest.* 'Bijbelgetrouw' zijn, is de bereidheid hebben zich voortdurend te laten onderwijzen door het Woord. *Onze jongeren (niet alleen zij!) hebben vastheid nodig om hen weerbaar te maken.* Laat de prediking, de catechese, het jeugdwerk hen de *bagage aanreiken en aanleren die ze in het leven zo hard nodig zullen hebben.**

Alleen zo kunnen we staande blijven, in deze van God vervreemde tijd. Alleen zo kunnen we ook (positief) getuige zijn in deze wereld.

Balanceren op de richel

CV Koers van juli interviewde de Katwijkse Hervormde predikant ds. A. Beens. Het interview heeft als thema *De worsteling met gereformeerd belijden in de actualiteit.*

Voor mijn gevoel sta ik samen in een groot aantal collega's op een afbrokkelende ijsvlakte. (...) Ik heb het akelige gevoel dat ik mijn prediking steeds minder kwijt kan.

Kennis

Ik bespeur, ook bij mensen die trouw naar de kerk gaan, een toenemend gebrek aan kennis van de grondslagen van het christelijk geloof. Herkent u dat en heeft u er een verklaring voor?

"Ik deel die zorg. Ik constateer dat men, tot in de kerkenraden toe, van de meest elementaire dingen geen kaas meer heeft gegeten. Ik constateer ook dat de waardering voor catechismusprediking afneemt. *De gereformeerde leer is uit de gratie.*"

"Ik heb op grond daarvan het donkere vernieuwden dat de Gereformeerde Bond en allerlei andere bolwerken van een gereformeerd signatuur binnen afzienbare tijd tot het verleden behoren, omdat niemand er nog het nut van inziet. Het belangrijkste vroeger ook zijn geweest, ze dreigen momenteel hun functie van herkenningspunt en samenbindingspunt te verliezen.

Ik wijt dat enerzijds aan de individualisering.

Aan de andere kant vermoed ik ook dat wij nu de tol moeten betalen voor het feit dat wij onze eigen podia hebben gewild en daardoor het rapport met de

neergang van de kerk als geheel hebben verwaarloosd. Een zeker triomfalisme is ons niet vreemd geweest."

"Die afgrenzing wordt ons nu fataal, omdat wij te lang de confrontatie hebben gemeden. Daardoor zijn wij ontwend onze beschouwing van de Schrift te verdedigen. De gereformeerde leer is van belofte tot dood bezit geworden. Er is een verzadigingspunt bereikt. We hebben alles. En we hebben alles gehad.... We zijn blasé. Terwijl de kerkgeschiedenis laat zien dat juist in de confrontatie met andersgelovigen en ongelovigen de doorleving van het gereformeerde belijden tot bloei komt. Het zou misschien nog kunnen, maar ik vrees toch dat daarvoor de kennis van de geloofsinhoud al te ver is weggezaakt." "Dat laat onverlet dat je volgens mij toch onophoudelijk moet proberen het intrinsieke belang van de gereformeerde waarheid en de kracht daarvan over te brengen op de mensen in de gemeente."

Innovatie

Leent de gereformeerde theologie zich uitsluitend voor reproductie of is bijbelgetrouwe innovatie mogelijk?

"Het laatste. Ik ben ervan overtuigd dat de gereformeerde theologie een enorme potentie heeft, omdat zij in God gefundeerd is. Het is een complete theologie, die vergaand de totaliteit van het bijbelse getuigenis weergeeft. Alle andere theologieën zijn deelttheologieën of reactietheologieën. Daaruit zijn wel goede dingen uitgekomen. Velen van ons, zullen de assimilatie niet gemakkelijk toegeven, maar de bevrijdingstheologie heeft onder gereformeerde theologen het zicht op het bijbelse aspect van de sociale gerechtigheid versterkt. En van de feministische theologie zou je kunnen zeggen dat zij ons meer zicht heeft gege-

ven op de vrouwelijke aspecten van God en op de positie van de vrouw in Gods schepping."

"Juist vanuit de Godsleer in de gereformeerde theologie is er zo veel op te diepen dat interessant is voor de mens in deze tijd. Verder denk ik dat je als gereformeerde theoloog de opdracht hebt kennis te nemen van alle ontwikkelingen in de wereld. Je kunt Een minste proberen die waarnemen theologisch te doordenken. Zo is dat ook gebeurd met de milieuproblematiek. Die heeft mij en ook anderen meer zicht gegeven op het kosmische aspect van de verlossing".

Belijden als doorgaand proces

In hetzelfde nummer van CV Koers stond de laatste aflevering van een briefwisseling tussen dr. ir. J. van der Graaf en de Barneveldse ds J. Maasland, beiden Bonders. Aan het slot komen zij bij de vraag of gereformeerd belijden iets statisch of iets dynamisch is. Ds Maasland schrijft:

Met permissie: uit jouw woorden proef ik steeds en jij bent daarin een echte woordvoerder van onze gezindte geworden: *gereformeerd zijn is een status quo, een stand van zaken*. Dat ligt vast: we hebben er de historische stukken van op tafel liggen. We zijn eens en voor altijd, daar waar een historische gebeurtenis ons heeft gebracht. Ik bedoel: de Reformatie van de zestiende eeuw. En als ik dit zo schrijf, weet ik tegelijk dat ook jouw visie op de belijdenis de nodige nuanceringen kent.

Zelf ben ik door de jaren heen dat gereformeerde veel meer gaan beleven als een *almaar doorgaand proces*. Persoonlijk maar ook als kerk. Je bent nooit voor honderd procent gereformeerd.

Van der Graaf reageert daarop als volgt:

De Heilige Geest doet in de voortgang van de geschiedenis zaken uit het Woord oplichten, die ook in de belijdenis onderbelicht zijn. Dus zeg ik met jou, dat belijden ook een doorgaand proces is. Maar nu moet je me wel een openhartige opmerking permitteren. Jij zou toch meer concreet moeten maken, wat je dan zelf bedoelt met dat doorgaande proces. Want het kan ook zo worden ingevuld dat in een doorgaand proces liet oude door het nieuwe wordt vervangen en zo vergeten bezit wordt.

Nieuw belijden bouwt op vroeger belijden voort. De oude christelijke belijdenissen ontstonden op verschillende momenten in de (kerk) geschiedenis, zo ook de gereformeerde belijdenissen. Zou er dan in de zestiende eeuw een punt achter het voortgaand belijden zijn gezet?

We weten natuurlijk opperbeter, dat voortgaand belijden vanuit de kerken er helemaal niet inzit vanwege de schrikbarende verdeeldheid. Maar ik hoop op en bid om krachtig, gemeenschappelijk belijden inzake punten, waarover we in de belijdenis niets of te weinig tegenkomen. Ik noem zonder volledig te zijn, een aantal zaken: *Het Koninkrijk Gods en de machten, de heiliging van het leven* (persoonlijk en gemeenschappelijk) *inzake de omgang met Gods schepping, de gaven van de Heilige Geest en de plaats van Israël in Gods heilshandelen*. Ik ga niet zover – om een voorbeeld te noemen – dat een opwekking in onze dagen wordt geblokkeerd, omdat er vanuit de kerk te weinig zich op Israël is. Wel zou het kunnen zijn – De Heilige Geest geve het! – dat een opwekking tot nieuw, voortgaand belijden brengt.